

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

Том VI

ПСИХОЛОГІЯ ОБДАРОВАНОСТІ

Випуск 11

Київ-Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2015

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 11. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 415 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **С.Д. Максименко**

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Челелєва**

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М.Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: Музика О.Л. (відповідальний редактор), канд. психол. наук, професор; **Власова О. І.**, доктор психол. наук, професор; **Коваленко А. Б.**, доктор психол. наук, професор; **Рибалка В. В.**, доктор психол. наук, професор; **Сердюк Л.З.**, доктор психол. наук, професор; **Ставицька С.О.**, доктор психол. наук, професор; **Горбунова В.В.**, доктор психол. наук, доцент; **Корольов Д. К.**, канд. психол. наук, доцент; **Чекрижова М.М.** (відповідальний секретар).

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 10 від 22.10.2015 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук (Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)

ЗМІСТ

Музика О.Л.	
Ціннісна детермінація становлення та розвитку обдарованої особистості.....	6
Аршава І.Ф., Носенко Е.Л., Кутєпова-Бредун В.Ю.	
Особистісні характеристики музикантів-професіоналів та музикантів-аматорів.....	20
Бабак С.В.	
Про деякі нейробіологічні аспекти розвитку здібностей та обдарованості.....	31
Видра О.Г.	
Багатовимірний цілісний підхід до психології обдарованості і творчості особистості.....	41
Гейко Є.В.	
Специфіка самоорганізації полісистемної цілісності особистості: результати емпіричного дослідження.....	48
Диса О.В.	
Відображення взаємозв'язку діалогічності та креативності мислення у вербальних продуктах творчості.....	59
Дідковська Л.І.	
Особливості Я-концепції творчо обдарованих підлітків.....	68
Дригус М.Т.	
Проблема психологічних механізмів у сучасному вітчизняному психологічному просторі.....	77
Загурська І.С.	
Референтність як основа розвитку здібностей у молодшому шкільному віці....	86
Кириченко В.В.	
Кризи професійної адаптації: суб'єктно-ціннісний підхід до вивчення.....	94
Ковальчук Ю.М.	
Особистісні здібност: визначення, функціональне призначення, феноменологія.....	102
Комар Т.В.	
Психологічні передумови становлення особистісної зрілості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку.....	108
Корольов Д.К.	
Напрями дослідження цінностей обдарованої особистості в світовій психології.....	122
Купрєєва О.І.	
Психологічні аспекти самореалізації студентів з інвалідністю.....	130
Кутішенко В.П., Пилипенко Н.Г., Ставицька С.О.	
Роль інтелектуального компоненту у становленні життєвих стратегій юнацтва.....	141

Левус Н.І.	
Роль сім'ї і школи у формуванні Я-концепції обдарованої дитини.....	151
Лупійко Л.В.	
Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами фольклору.....	159
Мазяр О.В.	
Обдарованість як предмет психологічного дослідження на початку XX століття.....	166
Малецька І.В.	
Система вмінь у контексті мовнокомунікативної компетенції майбутніх філологів.....	174
Мешко О.І.	
Розвиток суб'єктності студентів – майбутніх педагогів як аспект становлення їх професійної позиції.....	182
Музика О.О.	
Пустощі дітей з ознаками обдарованості як прояви суб'єктної активності.....	190
Мусіяка Н.І.	
Дослідження становлення оцінкових ставлень як механізму особистісної ефективності школяра.....	199
Никончук Н.О.	
Дослідження рефлексії проградієнтності здібностей у молодшому шкільному віці.....	209
Петренко І.В.	
Застосування технології swot-аналізу для вивчення особливостей діалогічної взаємодії у шкільному середовищі.....	219
Портницька Н.Ф., Савиченко О.М.	
Діагностичний ресурс фотобіографічного методу у вивченні механізмів розвитку творчості та обдарованості особистості.....	226
Савченко О.В.	
Інструментальне забезпечення реалізації рефлексивності як загальної здібності особистості.....	234
Сердюк Л.З., Курбатова А.О.	
Психологічні особливості мотивації професійного вибору учнів із хронічними соматичними захворюваннями.....	245
Соловей Я.Г.	
Психологічні особливості ціннісного становлення музично обдарованої особистості.....	254
Тичина І.М.	
Психологічний аналіз рефлексії творчих здібностей як регуляційно-ціннісних ресурсів розвитку особистості у процесі зміни професії.....	263
Федько В.В.	
Особливості почуття власної гідності у молодших школярів.....	274

Хавула Р.М.	
Теоретико-методологічні засади проблеми розвитку духовності особистості в юнацькому віці.....	283
Возна В.Ю.	
Ціннісне ставлення до професії як чинник професійної гідності майбутніх фахівців творчих професій.....	291
Гончарук О.В.	
Психофізіологічні фактори діагностики обдарованості у школярів.....	299
Гречуха І.А.	
Дослідження розвитку літературних здібностей та обдарованості в ранньому юнацькому віці.....	311
Григор'єва Я.Г.	
Теоретичні аспекти дослідження наративу як засобу конструювання внутрішнього світу особистості.....	318
Зінченко О.В.	
Динаміка поняттєвого мислення у підлітковому віці.....	325
Кирильчук І.В.	
Цінності як чинник розвитку учіннєвих здібностей в підлітковому віці.....	334
Лотоцька-Голуб Л.Л.	
Ціннісне ставлення до професійної діяльності як передумова профілактики професійного вигорання у лікарів.....	342
Майстренко Т.М.	
Особливості ціннісної регуляції навчальної діяльності академічно обдарованих студентів.....	352
Поладко Г.О.	
Комплекс корекційних заходів спрямованих на конструктивну психологічну адаптацію пацієнтів з феохромоцитомною дисфункцією.....	360
Притула О.А.	
Професійні деформації кризис-менеджерів: оцінка та перспективи.....	369
Сабліна Н.В.	
Умови активізації процесу адаптації студентів першого курсу медичного коледжу.....	376
Ставицький Г.А.	
Використання проєктивних методик у дослідженні етнічної самосвідомості особистості старшого юнацького віку.....	383
Цавалюк Т.О.	
Психологічний супровід формування інтелектуальних почуттів молодших школярів.....	393
Чекрижова М.М.	
Особливості професійної самооцінки студентів медичних спеціальностей на початку професіоналізації у ВНЗ.....	401

РЕФЕРЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Загурська І.С. Референтність як основа розвитку здібностей у молодшому шкільному віці. У статті розглядається проблема розвитку соціальної рефлексії та референтних відносин, як її складової, з метою виділення основних напрямків розвитку здібностей та специфіки надання ціннісної підтримки. Виявлено, що однією з умов розвитку здібностей є їх постійне, обґрунтоване, розгорнуте оцінювання референтними особами. Діяльність для молодших школярів стає значимою, якщо успіхи у ній поцінуються, і навпаки, значимість успіху визначається рівнем значимості діяльності. Обґрунтовується, що високий рівень рефлексії соціальних стосунків та наявність референтних осіб, які підтримують суб'єктивно значимі для дитини вміння, є важливою передумовою розвитку здібностей.

***Ключові слова:** соціальна рефлексія, референтна особа, розвиток здібностей, ціннісна підтримка, розгорнуте оцінювання, значимість діяльності.*

Загурская И.С. Референтность как основа развития способностей в младшем школьном возрасте. В статье рассматривается проблема развития социальной рефлексии и референтных отношений, как ее составляющей, с целью выделения основных направлений развития способностей и специфики оказания ценностной поддержки. Обнаружено, что одним из условий развития способностей есть их постоянное, обоснованное, развернутое оценивание референтными лицами. Деятельность для младших школьников становится значимой, если успехи в ней поддерживаются, и наоборот, значимость успеха определяется уровнем значимости деятельности. Обосновывается, что высокий уровень рефлексии социальных отношений и наличие референтных лиц, которые поддерживают субъективно значимые для ребенка умения, является важным условием развития способностей.

***Ключевые слова:** социальная рефлексия, референтное лицо, развитие способностей, ценностная поддержка, развернутое оценивание, значимость деятельности.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями.

Молодший шкільний вік є важливим періодом для розвитку здібностей. Умовою усвідомлення та рефлексії можливостей розвитку власних здібностей є підтримка та поцінування з боку референтних осіб. Соціальна рефлексія є одним із індикаторів напрямків у розвитку здібностей, оскільки дозволяє порівняти суб'єктивні уявлення про власні здібності та вміння з думкою про них референтних осіб.

Існує необхідність досліджень, які б дозволили проаналізувати значення соціальної рефлексії, складовою якої є усвідомлення сфер поцінування з боку референтних осіб, для розвитку здібностей у молодшому шкільному віці.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Важливі теоретичні положення розвитку рефлексії у навчальній діяльності молодших школярів висвітлюються в роботах

В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, С.Ю. Семенова, І.Н. Степанова, В.І. Слободчикова, Г.А. Цукерман [1; 15; 12; 11; 13; 14]. Відмічено прямопропорційний зв'язок між рефлексією та самооцінкою. Так, низький рівень рефлексії є причиною неадекватно заниженої чи неадекватно завищеної особистісної самооцінки та самооцінки здібностей зокрема. Високий рівень рефлексії корелює з адекватною самооцінкою. Ціннісний вибір дитини, як підкреслює Г.А. Цукерман, завжди пов'язаний із роллю дорослого [13; 14]. Добре, якщо цим дорослим є референтна особа, цінності якої суб'єктивно значимі для дитини.

О.Л. Музика наголошує, що міжособистісна взаємодія є важливою частиною освітнього середовища та одним із найважливіших чинників у розвитку здібностей та обдарованості. Цінності референтних груп та осіб є основою для побудови шкали самооцінювання та конструювання власної поведінки. Твердження автора про те, що розвиток здібностей у значній мірі детермінується потребою у визнанні і тим соціальним середовищем, яке задає параметри задоволення цієї потреби, у повній мірі відображає зміст референтних відносин у молодшому шкільному віці [3; 6; 10].

На думку О.С. Науменко, молодший шкільний вік є сенситивним до становлення оптимального соціально-адаптивного стилю міжособистісної взаємодії через спілкування з однолітками в організованому дорослими педагогічному середовищі. Розвиток соціальних здібностей є основою для розвитку соціальної обдарованості, яка, як підкреслює дослідниця, є показником успішності людини в майбутньому [7].

Аналіз досліджень Н.Ф. Портницької та Н.О. Никончук також дозволяє стверджувати про взаємозалежність соціальної рефлексії та розвитку здібностей у дошкільному та молодшому шкільному віці. Дослідження, проведені Н.Ф. Портницькою, доводять, що дошкільники передусім отримують схвалення дорослих (членів родини) за результат певної роботи, який максимально відповідає заданому зразку. Ровесники та педагоги виступають у якості референтних осіб для дітей, які мають у порівнянні з іншими вищий рівень розвитку певних здібностей. У цьому випадку референтність осіб, які можуть визнати найбільш значимі для дошкільників здібності, є основою того, що саме ці здібності будуть для дитини суб'єктивно цінними [4; 9]. Н.О. Никончук обґрунтувала значимість прислів'їв та приказок для поцінування розвитку здібностей у молодшому шкільному віці. Причому роль поцінування прямопропорційно залежить від рівня референтності осіб, які його надають [8].

Розвиток особистості в молодшому шкільному віці ми нерозривно розглядаємо із розвитком соціальної рефлексії та референтних відносин, як її складової. В окремих випадках аналіз референтних відносин дозволяє охарактеризувати напрямки та кризові моменти у розвитку здібностей.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Завданням проведеного дослідження є аналіз особливостей соціальної рефлексії та референтних відносин, як її складової, з метою виділення основних напрямків розвитку здібностей та можливостей надання ціннісної підтримки. Ціннісна підтримка О.Л. Музикою розглядається як різновид психологічної допомоги, спрямованої на актуалізацію особистісних цінностей людини, їх видозміну чи розвиток з метою забезпечення суб'єктно-ціннісної регуляції вирішення життєвих завдань і саморозвитку особистості [2; 6].

Виклад методик і результатів досліджень. Процедура дослідження референтності, як основи для розвитку здібностей у молодшому шкільному віці, включала такі етапи:

- аналіз соціальної рефлексії за допомогою *методики вивчення динаміки здібностей* (автор – О.Л. Музика) [6];
- використання методів математичної статистики, зокрема факторного аналізу методом головних компонент із застосуванням Varimax-ротації, метою якого є представлення семантичного простору відрефлексованих здібностей, які найбільше поцінуються референтними особами (рис. 1).

Результати наших досліджень дозволили виділити важливі положення, які стосуються розвитку здібностей та референтності у молодшому шкільному віці:

- однією з умов розвитку здібностей є їх постійне обґрунтоване, розгорнуте оцінювання як вчителем, так і однокласниками;
- діяльність стає значимою, якщо успіхи у ній поцінуються, і навпаки, значимість успіху визначається рівнем значимості діяльності;
- відсутність поцінування навчальних досягнень учнів з боку вчителя зменшує значимість навчальної діяльності, нівелює усвідомлення досягнутих у ній успіхів та зумовлює низький рівень референтності вчителя для молодших школярів [5].

Усвідомлення критеріїв визнання відбувається передусім за рахунок ціннісної підтримки та ціннісного обміну з боку вчителя та ровесників. Ціннісна підтримка вербалізується в таких конструктах: «похвалити за...», «сказати, що йому вдалося...» тощо. Ціннісний обмін розглядається як взаємна ціннісна підтримка, яка є основою високого рівня рефлексії вмінь, дій та операцій у загальній структурі здібностей. Конструктивне сприймання критики є результатом попередньо визначених параметрів самооцінки та вербалізується в таких конструктах: «мене посварили за..., але я не ображаюсь, тому що...», «мою роботу перекреслили, потрібно подумати...» тощо. Ми бачимо, що до кола референтних осіб відносяться люди, які поцінують досягнення учнів у значимій для них діяльності. Поцінування є обґрунтованим, тому набуває високої суб'єктивної значимості для молодших школярів.

Вивчення соціальної рефлексії передбачає *аналіз референтного компонента* (виділення осіб, які поцінують досягнення учнів та є для них референтними, а також осіб, думку яких про себе хотіли б змінити досліджувані). З метою виділення референтних осіб та вмінь, які ними поцінуються, досліджуваним були поставлені запитання: «Назви людей, яким цікаво те, що ти робиш і те, що ти вмієш. Чи важливо тобі те, що вони думають про тебе? Наскільки тобі це важливо?», «Назви людей, які оцінюють твої досягнення, вміння. Оціни важливість їх думки для тебе».

Представлена факторна модель є ілюстрацією усвідомлення визнання досягнень дитини в різних життєвих сферах та ціннісної підтримки розвитку здібностей з боку референтних осіб.

У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилося 5 факторів, які пояснюють 93,64 % дисперсії. Кожен із виділених факторів утворений конструктами, що певною мірою *описують особистісні та діяльнісні ресурси*, які використовуються для пошуку визнання з боку референтних осіб.

Найтісніше корелюють з першим фактором (40,84%) конструкти, які описують уміння із сфери дозвілля: «готувати коржики» (0,90) та «вироби з каштанів» (0,89). Підтримка розвитку цих вмінь надається з боку членів родини (бабусі й матері), що також може бути поясненням прямого кореляційного зв'язку між конструктами (0,90). Важливою основою для розвитку цих вмінь до рівня здібностей є усвідомлення дитиною поцінування дорослих за самостійність у цій діяльності: «Я сама зліпила коржика, а бабуся аж руками сплеснула від того, який він гарний!», «Мама сказала, що мій павучок з каштанів – всім павучкам павучок. А головне – я сама його зробила». Змістове наповнення цих конструктів дозволяє назвати перший фактор – «самостійність в досягненні успіху».

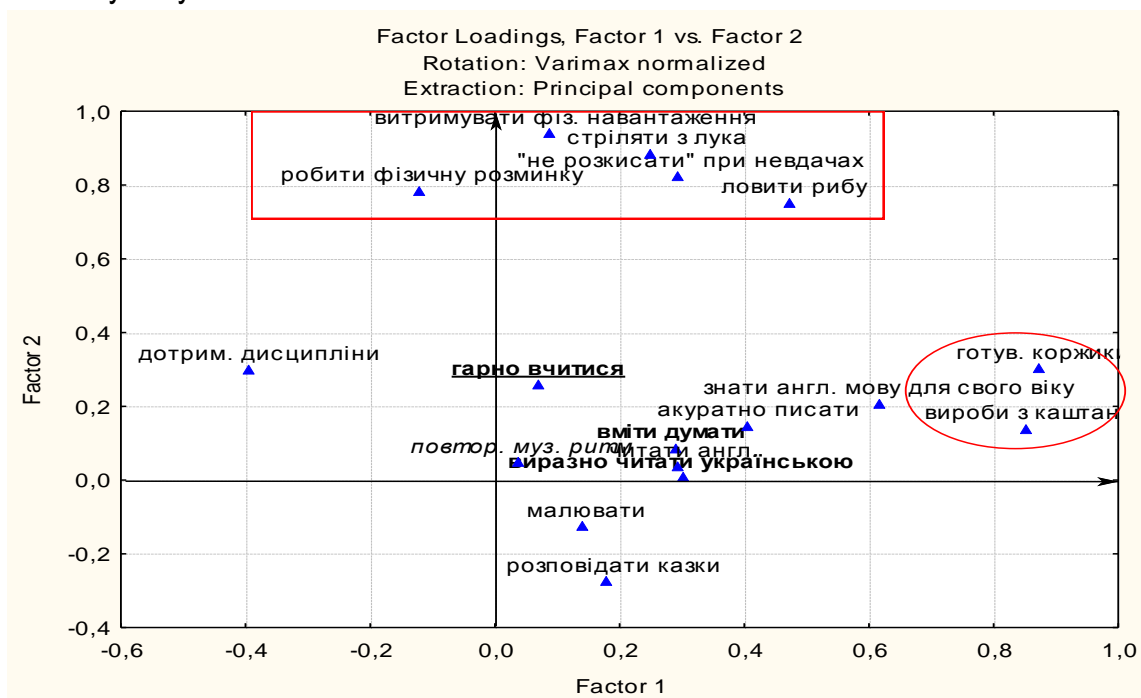

Рис. 1. Факторно-семантична модель відрефлексованих досліджуваною уміннь, що поцінуються референтними особами

Другий фактор (22,99 % дисперсії) утворений конструктами, які описують відрефлексовані дитиною вміння, що характеризують сферу дозвілля («стріляти з лука» (0,88), «ловити рибу» (0,75)) та вміння, які мають відношення до гурткової діяльності («виробити фізичні навантаження» (0,94), «робити фізичну розминку» (0,78), «не розкисати при невдачах» (0,82)). Всі виділені вміння поцінуються та підтримуються на рівні референтних осіб, які мають стосунок до різних життєвих сфер: сім'я (батько), гурткова діяльність (тренер), школа (однокласник). На нашу думку, поцінування з боку референтних осіб, які мають відношення до різних життєвих сфер дитини, є важливим для гармонійного розвитку особистості та здібностей зокрема. Конструкт «не розкисати при невдачах» має вагоме ціннісне значення для досліджуваної, що підтверджується його тісними кореляційними зв'язками з іншими конструктами цього фактору, а також його змістовим наповненням («Той, хто після невдачі ховає голову в пісок, як страус, нічого не досягне у житті»). На основі цього можемо зробити припущення про значення наполегливості та вміння переборювати відчуття

незадоволення при невдачі як основи для розвитку здібностей. Назвемо цей фактор відповідно до семантики цього найзначимішого за змістом конструкта – «наполегливість в досягненні успіху». Важливою у цій ситуації є *діяльна підтримка та допомога у розвитку рефлексії здібностей* (а не «ведмежа послуга») з боку референтних осіб. Іншими словами, гальмувати розвиток здібностей буде позиція дорослих, які свідомо дають неадекватно завищену оцінку досягненням дитини. Ситуаційно це принесе їй задоволення, однак у перспективі – це стане причиною когнітивного дисонансу в ситуації порівняння своїх досягнень із досягненнями інших дітей.

Третій фактор (13,59 % дисперсії) описує сферу навчальної діяльності. Конструкти, які його утворюють («вміти думати» (0,90), «виразно читати українською» (0,81), «дотримуватися дисципліни» (0,79), «розповідати казки» (0,67)) описують уміння, за які дитина отримує визнання з боку матері та вчителя. Найбільшу суб'єктивну цінність для дитини має поціноване вміння думати. З іншого боку, аналіз цього конструкта вказує на його певну *змістову конфліктність*. По-перше, думка матері стосовно розвитку цього вміння у порівнянні з думкою вчителя, є для дитини значимішою. По-друге, конструкт «вміння думати» та конструкт «гарно вчитися» утворюють основу різних факторів та мають слабку позитивну кореляцію (0,15), що вказує на певну неузгодженість між цими цінностями у свідомості дитини. Ймовірно, це можна пояснити тим, що за змістовий бік успіху в навчальній діяльності (вміння думати) дитина отримує похвалу з боку матері, а формальний успіх у формі позитивних, високих оцінок є значущим для вчителя. Виявлена тенденція має лягти в основу ціннісної підтримки розвитку цього вміння з боку вчителя. В іншому випадку *матимемо справу з ціннісним конфліктом*.

Четвертий (10,19 % дисперсії) та п'ятий фактор (6 % дисперсії) утворені конструктами, які описують уміння, що мають стосунок до навчальної діяльності (музичні заняття, заняття з англійської мови, малювання). Поцінування за розвиток цих умінь дитина отримує від відповідних вчителів та однокласниці. Отримуємо ще одне підтвердження важливості *усвідомлення дитиною поцінування досягнень з боку ровесників* для розвитку вмінь до рівня здібностей.

Висновки і подальші перспективи досліджень. За результатами проведеного аналізу результатів емпіричного дослідження можна зробити такі узагальнення:

1. Соціальна рефлексія є одним із індикаторів напрямків у розвитку здібностей, оскільки дозволяє порівняти суб'єктивні уявлення про власні здібності та вміння з думкою про них референтних осіб. Аналіз референтних відносин дозволяє виявити та охарактеризувати кризові моменти у розвитку здібностей.

2. Однією з умов розвитку здібностей, та особистості загалом, є їх постійне обґрунтоване, розгорнуте оцінювання референтними особами, які мають відношення до різних життєвих сфер (члени родини, вчителі, керівники гуртків, однокласники). Діяльність стає значимою, якщо успіхи у ній поцінуються, і навпаки, значимість успіху визначається рівнем значимості діяльності.

3. Для розвитку здібностей вирішальну роль має взаємодія *особистісних* (виокремлення особистісних якостей, які допомагають досягти успіху) та *діяльнісних* ресурсів (поцінування з боку референтних осіб за успіх у конкретних видах діяльності). Наприклад,

виявлено, що така особистісна якість як «наполегливість» трактується молодшими школярами як передумова розвитку здібностей, а тому може розглядатися як ресурс для саморозвитку дитини загалом.

4. Виникнення ціннісного конфлікту в молодшому шкільному віці обумовлюється неузгодженістю між певними суб'єктивно важливими для дитини групами цінностей. Наприклад, вміння думати та вміння гарно вчитися самі по собі мають для дитини високий рівень значимості, однак між собою ці цінності не корелюють ні на рівні змістового пояснення, ні на рівні математичного зв'язку. Така неузгодженість виникає у випадку, якщо різні референтні особи надають цим цінностям взаємовиключаючий зміст (мати поціновує процес діяльності, а вчитель – виключно результат). Виявлена тенденція має лягти в основу ціннісної підтримки розвитку суб'єктивно значимих для дитини цінностей.

Перспективи подальшої роботи вбачаються в конкретизації прийомів та технік ціннісної підтримки розвитку здібностей з боку референтних осіб, які мають відношення до різних життєвих сфер дитини.

Список використаних джерел

1. Давыдов В.В. Теория развивающего образования / Василий Васильевич Давыдов. – М.: Интор, 1996. – 544 с.
2. Музика О.Л. Програма ціннісної підтримки здібностей та обдарованості «Три кроки» / Олександр Музика. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 34 с.
3. Музика О.Л. Референтні відносини у розвитку обдарованої особистості // Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: Монографія / Р.О. Семенова, О.Л. Музика, Д.К. Корольов та ін. / За ред. Р.О. Семенової. – К. –Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – С. 69-90.
4. Музика О.Л. Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності: [навч. посібник] / О.Л. Музика, Н.Ф. Портницька. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 128 с.
5. Музика О.Л. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: [навчальний посібник] / О.Л. Музика, І.С. Загурська. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с.
6. Музика О.Л. Ціннісна підтримка особистісного розвитку як теоретична та прикладна проблема / О.Л. Музика // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України «Актуальні проблеми психології» у 12 томах / За ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 8. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 177-188.
7. Науменко О.С. Психологічна характеристика побудови розвивального освітнього середовища для соціально обдарованих молодших школярів та підлітків / О.С. Науменко // Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія / Р.О. Семенова, О.Л. Музика, Д.К. Корольов [та ін.]; за ред. Р.О. Семенової; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Київ; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – С. 185-198.
8. Никончук Н.О. Усна народна творчість як засіб ціннісної підтримки розвитку здібностей у молодшому шкільному віці / Н.О. Никончук //Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / Колективна монографія за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С. 183-212.
9. Портницька Н.Ф. Від наслідування до творчості / Н.Ф. Портницька // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / Колективна монографія за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С. 54-75.
10. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі: методичний посібник / О.Л. Музика, Д.К. Корольов, Р.О. Семенова та ін.; за ред. О.Л. Музики. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.

11. Слободчиков В.И., Цукерман Г.А. Генезис рефлексивного сознания в младшем школьном возрасте / В.И. Слободчиков, Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1990. – №3. – С. 25-36.
12. Степанов С.Ю., Семенов И.Н. Психология рефлексии: проблемы и исследования / С.Ю. Степанов, И.Н. Семенов // Вопросы психологии. – 1985. – №3. – С. 31-40.
13. Цукерман Г.А. Две фазы младшего школьного возраста / Г.А. Цукерман // Развивающее образование. Том II. Нерешенные проблемы развивающего образования. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 96-127.
14. Цукерман Г.А. Что такое умение учиться и как его измерять / Г.А. Цукерман, Е.В. Чудинова // Вопросы психологии. – 2015. – № 1. – С. 3-14.
15. Эльконин Д.Б. Психология обучения младших школьников / Даниил Борисович Эльконин. – М.: Знание, 1974. – 64 с.

Spisok vikorostanih dzherel

1. Davydov V.V. Teoriya razvivayushchego obrazovaniya [Theory of developing education] / Vasiliy Vasil'yevich Davydov. – М.: Intor, 1996. – 544 p.
2. Muzyka O.L. Prohrama tsinnisnoyi pidtrymky zdibnostey ta obdarovanosti «Try kroky» [Program of abilities and talents value support]/ Oleksandr Muzyka. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2008. – 34 p.
3. Muzyka O.L. Referentni vidnosyny u rozvytku obdarovanoyi osobystosti [Referent relations in the development of a talented personality] // Osvitnye seredovyshche yak chynnyk stanovlennya obdarovanoyi osobystosti [Educational environment as a factor of formation of a talented personality]: Monograph / R.O. Semenova, O.L. Muzyka, D.K. Korol'ov et al. / R.O. Semenova (Ed.). – K.-Kirovohrad: Imeks-LTD, 2014. – pp. 69-90.
4. Muzyka O.L. Rozvytok tvorchykh zdibnostey u naslidival'niy diyal'nosti [Development of creative abilities in imitative activity]: [textbook] / O.L. Muzyka, N.F. Portnyts'ka (Eds.). – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2007. – 128 p.
5. Muzyka O.L. Samootsinka i rozvytok tvorchykh zdibnostey [Self-appraisal and development of creative abilities]: [textbook] / O.L. Muzyka, I.S. Zagurs'ka (Eds.). – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2007. – 144 p.
6. Muzyka O.L. Tsinnisna pidtrymka osobystisnoho rozvytku yak teoretychna ta prykladna problema [Value support of individual development as a theoretical and practical problem]/ O.L. Muzyka // Digest of scientific papers, H.S. Kostyuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine «Aktual'ni problemy psykholohiyi» [Actual problems of psychology] in 12 vol./ V.O. Molyako (Ed.). – Vol.12 (8). – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. – pp. 177-188.
7. Naumenko O.S. Psykholohichna kharakterystyka pobudovy rozvyval'noho osvith'oho seredovyshcha dlya sotsial'no obdarovanykh molodshykh shkolyariv ta pidlitkiv [Psychological characteristics of creation of developing educational environment for socially talented junior pupils and teenagers] / O.S. Naumenko // Osvitnye seredovyshche yak chynnyk stanovlennya obdarovanoyi osobystosti [Educational environment as a factor of creation of a talented personality]: monograph / R.O. Semenova, O.L. Muzyka, D.K. Korol'ov [et al.]; R.O. Semenova (Ed.); H.S. Kostyuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine. – Kyiv; Kirovohrad: Imeks-LTD, 2014. – pp. 185-198.
8. Nykonchuk N.O. Usna narodna tvorchist' yak zasib tsinnisnoyi pidtrymky rozvytku zdibnostey u molodshomu shkil'nomu vitsi [Oral national creative works as means of value support of abilities development at junior school age] / N.O. Nykonchuk // Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teoriya, metodyka, rezul'taty doslidzhen' [Abilities, creative work, talent: theory, methodology, results of the researches]: collective monograph / V.O. Molyako, O.L. Muzyka (Eds.) – Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. – pp. 183-212.

9. Portnyts'ka N.F. Vid nasliduvannya do tvorchosti [From imitation to creative work] / N.F. Portnyts'ka // Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teoriya, metodyka, rezul'taty doslidzhen' [Abilities, creative work, talent: theory, methodology, results of the researches]: collective monograph / V.O. Molyako, O.L. Muzyka (Eds.) – Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. – pp. 54-75.
10. Psykholohichni zasady rozvytku obdarovanoi osobystosti v osvith'omu seredovysshchi: metodychnyy posibnyk [Psychological foundations of the development of a talented personality in educational environment] / O.L. Muzyka, D.K. Korol'ov, R.O. Semenova et al.; O.L. Muzyka (Ed.). – Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – 146 p.
11. Slobodchikov V.I., Tsukerman G.A. Genezis refleksivnogo soznaniya v mladshem shkol'nom vozraste [Genesis of reflective consciousness at junior school age] / V.I. Slobodchikov, G.A. Tsukerman // Voprosy psichologii. – 1990. – №3. – pp. 25-36.
12. Stepanov S.Yu., Semenov I.N. Psikhologiya refleksii problemy i issledovaniya [Psychology of reflection: problems and studies] / S.Yu. Stepanov, I.N. Semenov // Voprosy psichologii. – 1985. – №3. – pp. 31-40.
13. Tsukerman G.A. Dve fazy mladshogo shkol'nogo vozrasta [Two phases of junior school age] / G.A. Tsukerman // Razvivayushchee obrazovanie [Developing education]. Vol II. Nereshennyye problemy razvivayushchego obrazovaniya [Unsolved problems of developing education]. – M.: APK i PRO, 2003. – pp. 96-127.
14. Tsukerman G.A. Chto takoe umenie uchit'sya i kak ego izmeryat' [What is the ability to learn and how to measure it] / G.A. Tsukerman, E.V. Chudinova // Voprosy psichologii. – 2015. – № 1. – pp. 3-14.
15. El'konin D.B. Psikhologiya obucheniya mladshikh shkol'nikov [Psychology of teaching junior pupils] / Daniil Borisovich El'konin. – M.: Znanie, 1974. – 64 p.

Zagurs`ka I.S. Reference as basis of development of abilities at the junior school age In the article the problem of development of social reflection and referent relations as a part of it has been examined, with the purpose of singling out the main tendencies of abilities development and specific character of giving value support.

One of the conditions of the development of abilities and personality in general is their constant well-grounded extensive estimation by referent persons who have connection to different spheres of life (family members, teachers, heads of study groups, classmates). Activity becomes significant if success in it is appreciated, and on the contrary the significance of success is determined by the level of activity significance.

Interaction of personal (singling out personal features which help reach success) and activity resources (appreciation from referent persons for success in certain kinds of activity) plays the decisive role for development of abilities. For example, it has been proved that such personal feature as «persistence» is treated by junior pupils as pre-condition of development of abilities and thus can be considered as a recourse for child`s self-development in general.

The appearance of value conflict at junior school age is conditioned by lack of coordination between certain subjective important for a child groups of values. Such non-coordination appears in the case when different referent persons give these values mutually exclusive essence.

Key words: *social reflection, referent person, development of abilities, value support, extensive estimation, significance of activity.*

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Том VI

ПСИХОЛОГІЯ ОБДАРОВАНОСТІ

Випуск 11

Надруковано з оригінал-макетів авторів

Підписано до друку 06.04.15. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 13.7. Обл. вид. арк. 16.1. Наклад 300. Зам. 52.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

М. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua